

ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

С.Я. Бескорвайний

*доцент кафедри правового забезпечення
гуманітарного інституту Національного
університету оборони України*

В.Ф. Іванов

*слухач гуманітарного інституту
Національного університету оборони України*

Постановка проблеми. Реформа правової системи України націлена на досягнення нового якісного стану українського суспільства, утвердження демократичних традицій у життєдіяльності держави на основі сприйняття основних принципів і норм міжнародного права. Цінність міжнародного права також визначається ефективністю правового регулювання механізму діяльності органів державної влади. З метою імплементації норм міжнародного гуманітарного права в систему права України та на виконання ст. 9 Конституції України держава повинна вжити низку заходів.

Термін «імплементація», набув широкого поширення в численних резолюціях Генеральної Асамблеї ООН, у багатьох міжнародних конвенціях та інших міжнародно-правових актах і означає «втілення в життя відповідно до певної процедури», «забезпечення практичного результату і фактичного виконання конкретними засобами»[1, 2, 3, 4, 5, 6].

В юридичній науці імплементацію кваліфікують як: «внутрішньодержавну правову імплементацію», «внутрішньоправову імплементацію», «національно – правову імплементацію».

Вивчення процесу імплементації норм міжнародного права, взагалі, і міжнародного гуманітарного права, зокрема, набуває особливої актуальності в зв'язку з постійним розширенням кола проблем, урегульованих міжнародним, і, зокрема, міжнародним гуманітарним правом. У зв'язку з імплементацією міжнародних приписів у внутрішнє законодавство України, зростає взаємозв'язок між галузями права, який породжує нові якості і властивості системи права України. Нові системні якості і властивості на збігу міжнародного та внутрішньодержавного права потребують на сьогодні дослідження. Аналіз імплементації на прикладі норм міжнародного гуманітарного права покликаний сприяти подальшому осмисленню причин, закономірностей та перспектив загального процесу посилення ролі міжнародного права в житті сучасного суспільства. Постійно зростає число міжнародних договорів України, в зв'язку з чим відповідно збільшується й обсяг діяльності органів і установ, що беруть участь у забезпеченні імплементації міжнародних договорів, зростає число виданих ними нормативних актів, що сприяють такій імплементації.

Поглиблене дослідження процесу імплементації міжнародних норм породило в науці міжнародного права ряд дискусійних проблем, що стосуються співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права, співвідно-

шення міжнародного договору і національного закону, поняття трансформації норм міжнародного права в норми внутрішньодержавного права, вирішення колізій між нормами того й іншого і т.п. Актуальність вирішення цих проблем викликана конкретними потребами та запитамі практики.

Можна вважати, що недостатня увага, що приділяється імплементації у внутрішньодержавному законодавстві норм міжнародного гуманітарного права, породжує недовіру держав одна до одної. Підозри в причетності до вчинення неправомірних дій іншою стороною вже неодноразово використовувалися в міжнародних і внутрішньодержавних конфліктах як привід або в якості виправдання найрізноманітніших відповідних санкцій: від розриву відносин і економічної блокади до ракетних обстрілів і бомбардувань. Суперечність між об'єктивною зацікавленістю переважної більшості держав у запобіганні та припиненні порушень міжнародного гуманітарного права і нездатністю або небажанням піти на універсалізацію міжнародного співробітництва в цій галузі, гостра необхідність створення міжнародних гарантій і механізмів контролю визначають надзвичайну складність і актуальність розглянутої проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми імплементації міжнародного гуманітарного права досліджувались в монографіях і статтях ряду вчених: В.Ю. Калугіним, М. Баймуратовим, Д. Гараджаєвим, В.М. Репецьким, В.М. Лисиком та іншими вченими-юристами.

Мета статті полягає в системному теоретико-правовому аналізі сутності імплементації норм міжнародного гуманітарного права та проблем механізму її забезпечення.

Основні результати дослідження. Закріплення норм міжнародного гуманітарного права на міжнародному рівні повинно здійснюватися за допомогою міжнародних договорів та кодифікуванням гуманітарних правил з максимальною точністю. У випадках, не передбачених міжнародними конвенціями, населення та учасники конфлікту користуються загальновизнаними нормами міжнародного гуманітарного права у вигляді міжнародно-правових звичаїв, а також вимогами людяності і суспільної свідомості. Для забезпечення виконання норм міжнародного гуманітарного права необхідні зміни в внутрішньодержавному праві. На внутрішньодержавному рівні необхідне прийняття нормативних правових актів на виконання державою своїх міжнародно-правових зобов'язань.

У змісті норм міжнародного права, взагалі, і міжнародного гуманітарного права, зокрема, найбільш істотними елементами є: об'єкт регулювання; коло осіб, охоплених захистом; географічне середовище їх дії; характер і обсяг зобов'язань. Юридичні особливості норм міжнародного гуманітарного права визначаються правовою силою відповідних джерел міжнародного гуманітарного права. Держави, зобов'язуючись здійснити повну імплементацію норм міжнародного гуманітарного права, покладають на себе відповідальність за створення необхідних умов імплементації в своєму законодавстві та практиці і їх розвитку. У ч. 2 ст. 1 Додаткового протоколу II до Женевських конвенцій 1949 р. про захист жертв війни визначений рівень застосовності міжнародного гуманітарного права, тобто виключно внутрішньодержавним правом повинні

регулюватися кризові ситуації техногенного, екологічного та природного характеру, а також внутрішні заворушення, які не досягли рівня збройного конфлікту [7].

Норми міжнародного гуманітарного права регламентують міжнародні збройні конфлікти і збройні конфлікти не міжнародного характеру. При цьому відзначені проблеми правової регламентації участі Збройних Сил України у врегулюванні збройних конфліктів у складі сил ООН.

У даний час правовими основами регулювання збройної боротьби є основні принципи і норми міжнародного права, принципи міжнародного гуманітарного права та спеціальні норми, які регулюють як міждержавні, так і внутрішньодержавні відносини, що виникають у зв'язку зі збройною боротьбою. Концепція правового регулювання збройної боротьби передбачає створення системи спеціальних нормативних приписів у військовому законодавстві України, заснованих на принципах міжнародного гуманітарного права.

Женевські конвенції 1949 р. і Додаткові протоколи до них не містять конкретних положень про види і форми контролю за їх виконанням [1, 2, 3, 4, 5, 6]. Але такий контроль все ж є, його можна охарактеризувати як обумовлений специфікою норм міжнародного гуманітарного права. Більш того, відзначимо, що цей контроль стосується більшою мірою тих підготовчих заходів, які повинні бути спрямовані на виконання міжнародного гуманітарного права. Держави-учасники самі зобов'язалися «дотримувати і забезпечувати дотримання при будь-яких обставинах» Конвенції і Протоколу 1. У цих же документах мова йде про «розслідування порушень» [3, с. 6].

Сьогодні можна говорити про уніфікацію самого процесу імплементації в державах з подібними системами права, який міг би складатися з двох послідовних стадій. Перша стадія полягає у вираженні державою згоди на обов'язковість для неї договору. При цьому принципову позицію держави по відношенню до зовнішніх факторів (змісту міжнародних норм та їх соціальним особливостям) формулює конституція держави і закони держави, визначають внутрішньодержавну процедуру імплементації та виконання міжнародних договорів, співвідношення міжнародного договору і закону. Від цієї позиції залежать способи, форми імплементації міжнародних договорів, а, отже, і їх юридична ефективність у рамках внутрішньодержавного правопорядку. Вже на цьому етапі можливий початок процедури міжнародного контролю, який повинен спонукати державу приймати відповідні кроки для додання положенням міжнародних конвенцій сили закону. Коли така сила в тій чи іншій формі міжнародною нормою є, починається друга і найбільш важлива стадія імплементації – стадія виконання міжнародної норми. Тут вступають у дію такі внутрішні фактори, як внутрішньодержавне право і судова практика. Одночасно продовжується дія міжнародного контролю.

Головна роль на стадії виконання, як і в досягненні кінцевих цілей імплементації, належить чинникам неюридичного порядку (рівень економічного розвитку держави, соціальна політика та ін.), однак норми міжнародного гуманітарного права часто сприяють заповненню прогалин у законодавстві, а іноді навіть служать еталоном для створення нормативно-правових актів.

Причини недостатньої ефективності діючих конвенцій та інших міжнародних угод у галузі міжнародного гуманітарного права полягають у недосконалості як міжнародного, так і внутрішньодержавного контролю за їхнім виконанням. При цьому зроблено акцент на необхідності вироблення комплексного підходу у вирішенні проблем взаємного контролю, створенні правових умов взаємодії держав у галузі запобігання збройної агресії, вироблення заходів довіри.

Найважливішими структурними елементами механізму імплементації норм міжнародного гуманітарного права (виходячи зі встановленої системи державних органів та процедури їх діяльності) є: конституційне, законодавче, адміністративне і судове забезпечення виконання міжнародного гуманітарного права.

Концепція імплементації норм міжнародного гуманітарного права повинна виходити з необхідності:

- забезпечення реалізації державних інтересів України в галузі правового регулювання питань війни і миру, захисту прав військовослужбовців, які беруть участь у збройних конфліктах, і цивільних осіб;
- розвитку науково-технічного прогресу у військовій області в інтересах зміцнення обороноздатності України;
- здійснення військової діяльності України у відповідності з міжнародним правом і реалізації при цьому взятих міжнародних зобов'язань.

Виходячи з цього представляється можливим виділити наступні основні напрями вдосконалення військового законодавства України: вдосконалення регламентації процесів організації та управління збройною боротьбою; розвиток правового забезпечення військової діяльності, формування правових засад співробітництва в реалізації норм міжнародного гуманітарного права. Центральною ланкою в цій діяльності повинна стати Міжвідомча комісія з імплементації в Україні міжнародного гуманітарного права, яка утворена Кабінетом Міністрів України та основними завданнями якої є:

- вивчення й аналіз законодавства України та підготовка пропозицій щодо приведення його у відповідність з положеннями міжнародних договорів з питань гуманітарного права, учасником яких є Україна;
- координація діяльності міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, заінтересованих громадських організацій з питань імплементації в Україні міжнародного гуманітарного права;
- інформаційно-методичне забезпечення діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також заінтересованих установ і організацій, пов'язаної з імплементацією міжнародного гуманітарного права, сприяння пропаганді та роз'ясненню його норм [8].

Робота комісії повинна бути спрямована на аналіз чинного законодавства України з точки зору його відповідності міжнародно-правовим зобов'язанням держави і вироблення рекомендацій по його вдосконаленню.

Висновки. Як свідчить здійснений аналіз забезпечення виконання норм міжнародного гуманітарного права проводиться на внутрішньодержавному рівні з прийняттям нормативних правових актів на виконання державою своїх

міжнародно-правових зобов'язань по вдосконалення регламентації процесів організації та управління збройною боротьбою, розвитку правового забезпечення військової діяльності, формування правових засад співробітництва в реалізації норм міжнародного гуманітарного права. Центральною ланкою в цій діяльності є Міжвідомча комісія з імплементації в Україні міжнародного гуманітарного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949р. / СДД СРСР. – Вип. XVI. – М., 1957. – С. 71 – 97.
2. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, потерпілих корабельну аварію, зі складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 р. / СДД СРСР. – Вип. XVI. – М., 1957. – С. 101-124.
3. Конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. / СДД СРСР. – Вип. XVI. – М., 1957. – С. 125-204.
4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949р. / СДД СРСР. – Вип. XVI. – М., 1957. – С. 204-280.
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 р. / Міжнародний захист прав і свобод людини. Збірник документів. – М., 1990. – С. 570-647.
6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів не міжнародного характеру від 8 червня 1977р. / Міжнародний захист прав і свобод людини. Збірник документів. – М., 1990. – С. 647-658.
7. Додатковий протокол до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають не вибіркову дію. / МЖМП, 1997. – № 1. – С. 199-200.
8. Про утворення Міжвідомчої комісії з імплементації в Україні міжнародного гуманітарного права: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2000 р. № 1157 / Офіційний вісник України від 11.08.2000. – № 30. – С. 100. – Ст. 1275, код акту 16352/2000.

Бескоровайний С.Я., Иванов В.Ф. Проблемы имплементации норм международного гуманитарного права

У статті розглядаються та аналізуються проблеми, які виникають на шляху імплементації положень міжнародних договорів, що є джерелами міжнародного гуманітарного права, в національне законодавство нашої держави. Зазначаються критерії поліпшення імплементаційного процесу, в якому основну роль повинна відігравати Міжвідомча комісія з імплементації в Україні міжнародного гуманітарного права.

Ключові слова: імплементація, міжнародне гуманітарне право, правова система, право війни.

Бескоровайный С.Я., Иванов В.Ф. Проблемы имплементации норм международного гуманитарного права

В статье рассматриваются и анализируются проблемы, которые возникают на пути имплементации положений международных договоров, которые являются источниками международного гуманитарного права, в национальное законодатель-

ство нашего государства. Указываются критерии улучшения имплементационного процесса, в котором главную роль должна играть Межведомственная комиссия с имплементации в Украине международного гуманитарного права.

Ключевые слова: имплементация, международное гуманитарное право, правовая система, право войны.

Beskorovainyi S.I., Ivanov V.F. Problems in implementation of international humanitarian law

The article explores and analyses the issues arising from implementation of international agreements that are sources of international humanitarian law, into the national law of this country. The criteria for improving the implementation process, in which the key role is assigned to the Interdepartmental commission for the implementation of international humanitarian law in Ukraine has been specified.

Keywords: implementation, international humanitarian law, legal system, right of war.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2012.